

SIVISTYSVALIOKUNNAN LAUSUNTO 7/2012 vp

Valtioneuvoston selonteko eduskunnalle pohjoismaisista rajaesteistä

Ulkoasiainvaliokunnalle

JOHDANTO

Vireilletulo

Eduskunta on 27 päivänä huhtikuuta 2012 lähettäessään valtioneuvoston selonteon eduskunnalle pohjoismaisista rajaesteistä (VNS 3/2012 vp) valmistelevasti käsiteltäväksi ulkoasiainvaliokuntaan samalla määrännyt, että sivistysvaliokunnan on annettava asiasta lausunto ulkoasiainvaliokunnalle.

Asiantuntijat

Valiokunnassa ovat olleet kuultavina

- ylitarkastaja Tiina Korhonen, työ- ja elinkeinoministeriö

- opetusneuvos Armi Mikkola, opetus- ja kulttuuriministeriö
- ministeri Ole Norrback
- opetusneuvos Raija Timonen, Opetushallitus
- opintojohtaja Pentti Heikkilä, Ammattiopisto Lappia
- koulutuspäällikkö Mirva Juntti, Kemi-Tornion ammattikorkeakoulu
- koordinaattori Päivi Koivupalo, Pohjoiskalotin rajaneuvonta
- asiantuntija Larserik Häggman, Pohjola-Norden.

Lisäksi kirjallisen lausunnon on antanut

- Suomen Akatemia.

VALIOKUNNAN KANNANOTOT

Perustelut

Yleistä. Sivistysvaliokunta pitää toimialansa osalta rajaesteiden poistamista tärkeänä ja kannattavana investointina Suomen osaamisperusteen ja kulttuurisen hyvinvoinnin vahvistamiseksi.

Valiokunta on lausunnon antamiselle käytettävissä olevan lyhyen ajan puitteissa selvittänyt yleisesti eräitä valiokunnan toimialaan kuuluvia rajaesteitä. Suuri osa rajaesteistä ei ole koulutuksessa, tutkimuksessa tai kulttuuritoiminnassa olevia esteitä, mutta ne kuitenkin vaikuttavat suoraan näiden alueiden toimintaan. Tällaisia

ovat monet sosiaali- tai työelämän lainsäädännöstä tai käytännöistä johtuvat esteet, esim. työvoimapoliittisia toimenpiteitä ei voi siirtää maasta toiseen, opintovapaan aikainen tuki, verotus ja vakuutuskäytännöt.

Selonteossa ei käsitellä koulutusta koskevia ongelmia eikä esim. ulkomaisen koulutuksen hyväksymistä koskevia kysymyksiä, eikä sivistysvaliokuntakaan ota yksityiskohtaista kantaa esim. tutkintojen tunnustamiseen. Valiokunta painottaa tässä yhteydessä, että sen saaman selvityksen perusteella tutkimukset eivät ole pohjoismaidenkaan kesken kaikilta osin verrannollisia tai samantasoisia. Useissa tapauksissa opiskeli-

jan tai opintoihin hakeutujan on vaikea verrata opintojen tuoman pätevyyden kelpoisuutta toisessa Pohjoismaassa. Valiokunta kiinnittää huomiota myös siihen, että koulutusta koskevat rajaesteet eivät ole ainoastaan Pohjoismaiden välisiä vaan koskevat myös suhteita muihin EU/ETA-maihin. Sivistysvaliokunnassa on parhaillaankin käsiteltävänä komission ehdotus ammattipätevyysdirektiiviksi (U 18/2012 vp). Valiokunta korostaa tässäkin yhteydessä, että koulutusta koskevien rajaesteiden poistamisessa on tärkeää turvata kansallinen päätösvalta ja mahdollisuus kansallisesti turvata laadukas koulutus. Valiokunta kannattaa ajatusta siitä, että kansallisia lakeja säädettäessä aina arvioitaisiin myös esityksen pohjoismaiset vaikutukset.

Tutkintojen tunnustamiseen liittyvä pohjoismainen yhteistyö ja tiedonvaihto toimivaltaisten viranomaisten välillä on Opetushallituksen mukaan aktiivista. Nordic National Recognition Information Centres (NORRIC) -verkostossa ovat edustettuna kaikkien Pohjoismaiden ne viranomaiset, jotka vastaavat korkeakoulujärjestelmiä ja korkeakoulututkintoja koskevien tietojen saatavuudesta sekä tutkintojen tunnustamista koskevien asioiden tiedottamisesta. Verkosto saa rahoituksensa osittain Pohjoismaiden ministerineuvostolta, ja sen tarkoituksena on keskittyä mahdollisten rajaesteiden ennaltaehkäisemiseen tähtääviin toimiin ja esiin tulevien haasteiden aktiiviseen ratkaisemiseen. Valiokunta pitää myönteisenä myös sitä, että toisen asteen ammatillisten tutkintojen osalta on viime vuonna perustettu vastaava pohjoismainen tiedonvaihtoverkosto, jonka toimintaa parhaillaan kehitetään.

Valiokunnan asiantuntijakuuleminen on osoittanut, että viranomaisilla ei välttämättä ole tietoa kaikista rajaesteistä, joita ihmiset käytännössä kohtaavat. Valiokunta pitää tärkeänä eri viranomaisten keskinäistä yhteistyötä ja yhteistyötä myös muiden pohjoismaista yhteistyötä tekevien tahojen kanssa.

Pohjoismaisen kulttuuriyhteistyön yhdeksi ongelmaksi on nostettu esiin Suomessa järjestettävien pienten taide- tai käsityönäyttelyiden arvonlisäverotalletusvaatimus, mikä saattaa olla

järjestäjälle liian iso ja johtaa siihen, että näyttelyä ei voida järjestää.

Ammatillinen koulutus ja työharjoittelu. Valiokunnan saaman selvityksen perusteella ammatillisen koulutuksen yhteistyö toimii hyvin monelta osin ainakin pohjoisen raja-alueilla. Hyvänä esimerkkinä siitä on, että opetussuunnitelmia on laadittu yhdessä ruotsalaisten ja suomalaisten opetussuunnitelmien perusteiden pohjalta vastaamaan raja-alueen työelämän tarpeita.

Eroista voidaan mainita esim. se, että Ruotsissa ei ole varsinaista ammattikoulua eikä ammattitutkintoja, mistä johtuen vertailu opintojen hyväksiluettavuudesta koetaan käytännössä vaikeaksi tehdä. Esimerkiksi sähköasennuspätevydet ovat Ruotsissa ja Suomessa erilaiset, toisaalta hitsausalalla on yhteinen pätevyysluokitus (European welding system).

Valiokunnan saaman selvityksen mukaan ammattitutkintojen työharjoittelujaksoja voi suorittaa muiden Pohjoismaiden yrityksissä, mutta näyttöjä ei voi suorittaa esim. Ruotsin puolella, koska tutkintotoimikunta ei hyväksy menettelyä. Sen sijaan ammatillisten perustutkintojen ammattiosaamisen näyttöjä voi suorittaa myös Ruotsissa.

Valiokunnan mielestä pohjoismaisella tasolla tulisi päästä yhteisymmärrykseen siitä, millaiset vaatimukset on asetettava perusosaamiselle Pohjoismaiden ammattikoulutuksissa. Näin yritysten ja työntekijöiden olisi nykyistä helpompi työskennellä joustavasti kaikkialla Pohjoismaissa.

Työharjoittelua koskevat ongelmat liittyvät osin myös sivistysvaliokunnan toimialaan. Työharjoittelu toisessa Pohjoismaassa ei ole lain mukaan mahdollista, ellei työnantaja ole suomalainen juridinen henkilö. Ongelma liittyy ennen kaikkea vakuutuskäytäntöön. Työ- ja elinkeinoministeriö on asettanut tammikuussa 2012 työryhmän, jonka tehtävänä on arvioida työpäikällä toteutettavien ei-työsuhteisten palvelujen käytön ehdot ja vaikuttavuus. Arvioinnin kohteena on mm. työharjoittelu sekä työvoimakoulutukseen sisältyvä työharjoittelu työpaikalla. Valiokunta pitää tärkeänä, että tämä työryhmä

käsittelisi myös työmarkkinatoimenpiteen järjestämistä ulkomailla.

Käytännössä olisi tarpeellista, että opiskelijoilla olisi tarkkaa, avointa ja helposti saatavilla olevaa tietoa opiskelumahdollisuuksista toisessa maassa. Tämä edellyttää lisää yhteistyötä koulutuksesta tiedottavien toimijoiden välillä ja koulutuksen tukipalveluorganisaatioiden välillä.

Korkeakoulutus ja tutkimus. Korkeakoulutuksen alalta hyvänä esimerkkinä voidaan mainita Pohjoismaiden ministerineuvoston Nordic Master -ohjelma (Nordic Master Programme, NMP), jolla tuetaan ohjelmaan osallistuvien korkeakoulujen yhteisiä, pohjoismaisia maisteriohjelmiä. Sen tavoitteena on vahvistaa entisestään Pohjoismaiden asemaa koulutus- ja tutkimusalueena vahvistamalla pohjoismaisten korkeakoulujen toimintakykyä ja avainaloja sekä korkeakoulutuksen kilpailukykyä.

Kansainvälinen kokemus on kaikille opiskelijoille tärkeää, ja opiskelu toisessa Pohjoismaassa on luonteva vaihtoehto. Myös huippututkijat rekrytoidaan yliopisto-opiskelijoiden joukosta. Sen vuoksi jo opiskeluvaiheessa tulisi voida liikkua yli kansallisrajojen. Valiokunta pitää tärkeänä, että opiskelijoiden ja tutkijoiden pohjoismainen liikkuvuus olisi mahdollisimman esteetöntä. Esimerkiksi tutkijoiden ja heidän perheidensä siirtymisen maasta toiseen tulisi olla yksinkertaista. Tähän liittyen tutkijoita koskevat ne yleiset rajaesteet, joita selonteossa ja eri selvityksissä on todettu.

Tutkimuksen osalta asiantuntijat pitävät pohjoismaista yhteistyötä kustannustehokkaana lyhyiden etäisyyksien ja kulttuurisen yhtenevyyden, rakenteiden ja toimintatapojen samankaltaisuuden vuoksi. Toiminta käynnistyy ketterästi ja etenee sujuvasti luottamuksen ilmapiirissä vähällä byrokratialla. Jokaiselle uudelle tutkijapolvelle pohjoismainen yhteistyö antaa mahdollisuuden oppia kansainvälisyyttä tutussa ympäristössä ja luoda suhteita, jotka voivat siivittää koko tutkijanuraa. Monet Suomen huomattavimmista tutkijoista ovat rakentaneet menestyksensä myös pohjoismaisen osallistumisen varaan.

Valiokunta toteaa, että pohjoismainen tutkimusyhteistyö tulee nähdä myös osana eurooppalaista tutkimusyhteistyötä, johon pohjoismainen ulottuvuus voi tuoda lisäarvoa. Valiokunta viittaa lausuntoonsa tutkimuksen ja innovoinnin puiteohjelmasta Horisontti 2020 (SiVL 4/2012 vp—U 5/2012 vp), jossa valiokunta toteaa, että EU:n rahoittamalla tutkimus- ja innovaatiotoiminnalla on aina tähdättävä eurooppalaisen lisäarvon syntymiseen ja että puiteohjelmasta rahoitettavan toiminnan ja hankkeiden valintaperusteena tulee aina olla tutkimus- ja innovaatiotoiminnan korkea laatu. Ainoastaan tältä perustalta voidaan saavuttaa Eurooppa 2020 -strategian keskeiset kasvutavoitteet.

Valiokunta korostaa, että myös tutkimuksen voimavarojen, esimerkiksi tutkijoiden saaman rahoituksen, tulisi voida esteettä liikkua tutkijoiden mukana. Tutkimusta rahoittavien organisaatioiden, kuten Suomen Akatemian, kannalta olisi tärkeää, että pohjoismainen rahoittajayhteistyö ei törmäisi muodollisiin esteisiin esimerkiksi käytettäessä common pot -tyyppisiä rahoitusmuotoja. Tämän pitäisi koskea myös muita tutkimusta rahoittavia tahoja, kuten ministeriöitä ja säätiöitä.

Valiokunta korostaa tässäkin yhteydessä, että laadukas kansallinen korkeakouluopetus ja riittävästi resursoitu perustutkimus luovat sen tieteellisen perustan, jonka avulla tutkijat ja tutkimuslaitokset voivat menestyä kansainvälisen tutkimusrahoituksen kilpailutuksissa. Ilman huipputason perustutkimusta ei synny tieteellisiin läpimurtoihin perustuvia uusia kilpailukykyisiä innovaatioita. Suomalaisen tutkijakoulutuksen on kyettävä takaamaan nuorille tutkijoillemme kansainvälisesti kilpailukykyinen tutkimuksen perusosaaminen.

Pohjoisen raja-alueen yhteistyö. Pohjoisen raja-alueilla on jo kokemusta ja erityisen vahvaa tarvetta rajat ylittävään liikkumiseen, kuten koulutukseen, työssäkäyntiin ja työn hakuun. Alueella on myös paljon kokemusta ja käytännön näkemystä siitä, miten rajaesteitä olisi tarkoituksenmukaista poistaa. Valiokunta esittääkin harkittavaksi, että luodaan kokeiluna Pohjoismaiden

raja-alueille erillissääntely, jolla tosiasialliset rajaesteet voidaan poistaa tai niitä merkittävästi vähentää. Kokeilun jälkeen saadut kokemukset voidaan hyödyntää laajemminkin Pohjoismaiden lainsäädäntötyössä.

Lausunto

Lausuntonaan sivistysvaliokunta esittää,

että ulkoasiainvaliokunta ottaa edellä olevan huomioon.

Helsingissä 15 päivänä toukokuuta 2012

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

pj. Raija Vahasalo /kok
vpj. Inkeri Kerola /kesk
jäs. Ritva Elomaa /ps
Eeva-Johanna Eloranta /sd
Leena Harkimo /kok
Anneli Kiljunen /sd
Pauli Kiuru /kok

Sanna Lauslahti /kok
Mikaela Nylander /r
Tuula Peltonen /sd
Simo Rundgren /kesk
Pauliina Viitamies /sd
vjäs. Juho Eerola /ps.

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Marjo Hakkila.